

Angelika Dörfler-Dierken a híres filozófus, Johann Gottlieb Fichte *Beszéd a német nemzethez* című kiáltványát elemzi, míg Stefan Poser a csata 1913-ban emelt monumentális emlékművének megszületését tárgyalja, kitérve a hatalmas építmény műszaki megoldásaira is.

Uwe Puschner az össznémet (Alldeutsch) mozgalom, illetve a népiesek (Volkisch) eszmei áramlat lipcei csata képét vizsgálja elsősorban az első világháború előestéjén, amint a tanulmánykötet utolsó két írása is inkább a felszabadító háborúk XIX–XX. századi recepcióját és tanulságait vizsgálja. Thomas Stamm-Kuhlmann írása a Népek Csatáját, annak „történeti helyén” kívánja elhelyezni és elsősorban a koalíciós hadviselésre és a szövetségi rendszerek működésére von le következtetéseket az 1813-as hadjárat alapján.

A kötetet Alfred Grosser tanulmánya zárja, mely a *Gondolatok a Békéről és Háborúról Európában* címet viseli és a szerző, lévén párizsi egyetemi tanár, elsősorban a számtalan konfliktussal terhelt német–francia viszony változását vizsgálja, saját szubjektív élményei alapján.

Az igényes, keménytáblás kötet használhatóságát névmutató segíti és számos színes korabeli festmény és metszet, illetve jól áttekinthető hadművelési térképek illusztrálják, bár magának a lipcei csatának a vázlata talán kissé túlzottan sematikus.

Lázár Balázs

GEORG VON TRAPP

AZ UTOLSÓ TISZTELGÉSIG. EGY OSZTRÁK–MAGYAR TENGERALATTJÁRÓ-PARANCSNOK TÖRTÉNETEI

(Budapest, Garamond Hungária Kft., 2017. 219 o. ISBN 978 615 00 0578 2)

A von Trapp névről szerte a világon *A muzsika hangja* című zenés darab és a hollywoodi film jut az átlagember eszébe – melyek a leszámoltak szerint legfeljebb távoli rokonságban vannak a valósággal. Pedig Georg von Trapp igazán megérdemli, hogy a valóságot tudják meg róla. Szerencsésebb körülmények között most a flotta egyik fontos hajója, vagy egy komoly haditengerészeti bázis viselné a nevét – de hát a világnak ezen a részén a XX. században ritkán alakultak szerencsésen a körülmények.

1935-ben megjelent könyvéről idehaza alig tudnak. Ugyan nem sokkal a megjelenése után *A Tenger* című folyóiratban volt olvasható róla ismertetés, de ezt csak egy szűk érdeklődő kör ismerte és olvasta. 1943-ban jelent meg Kertész Róbert *Hajók és hősök* című könyve a Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára sorozatban (melynek végül utolsó kötete lett), ám ez inkább szórakoztató–ismeretterjesztő, mintsem komoly munka. Trapp könyvét szorgosan forgatta, de gyakorlatilag forráshivatkozásai nincsenek, és azt sem lehet tudni, hogy az eredeti szöveg fordítása-e (például a *Leon Gambetta* elsüllyesztése), vagy az író elbeszélése az olvasottak alapján, esetleg máshonnan vett adatok beledolgozásával (például a megmenekült U-boot személyzetének tersattói zarándoklata).

Ezt követően teljesen érthetően sokáig hallgatás, majd bő negyven évvel később jelent meg több folytatásban Csonkaréti Károly Monarchia haditengerészetének első világháborús harcairól szóló dolgozata, mely a tényeken kívül másra nem szorítkozott. Talán

ettől kapott kedvet Sárhidai Gyula *A tengerek szürke farkasai* című könyvének megírására, mely hasonló színvonalú volt, mint Kertész munkája. Csonkaréti recenziója a *Hadtörténeti Közlemények* 1991. évi 2. számában jelent meg, és a bevezető elismerő bekezdések után a hibáit vette számba. Akkor már Csonkaréti 1988-ban megjelent kisregénye, *A Zenta cirkálóval kezdődött* legalább annyira hitelesen, de sokkal olvasmányosabban mutatta be a Monarchia tengeralattjárósainak mindennapjait.

Trapp könyve nagyon jó, olvasmányos – ez a fordítót is dicséri –, érdeklődéssel és élvezettel olvassa az ember. Érdekessége, hogy Trapp sokszor egyes szám harmadik személyben írt saját magáról („a parancsnok” „az U-14 parancsnoka”), ez azonban szerintem nem zavaró. Előfordul, hogy egy részen belül is váltogatja ezt a két megoldást (például 25. o.).

Néha úgy tűnik, Trapp egyezséget kötött a szerencsével, hiszen nem egyszer olyan veszélyes helyzetből menekültek meg, amelyből ugyancsak nehéz volt kievickélni. Mint például a benzinnámor az olasz Quarto osztályú cirkálókkal való találkozásánál (73–79. o.); amikor az „új” U-14 elromlott kormányval való átszáguld a saját aknamezőn baj nélkül (106–107. o.); vagy amikor a köd leple alatt simán hajóznak két olasz motorcsónak között (151–152. o.). Otto Hersing, a kiváló német tengeralattjáró-parancsnok az U-5-ön tett látogatása után ki is jelentette: „Én megtagadnám, hogy ezzel a ládával hajózzak!” (48. o.)

Néhány részletnél az ember nem tudja, hogy mosolyogjon-e rajta vagy ellenkezőleg. Mert a kétbalkezes, rosszul kiképzett újonc esetéhez hasonlók mostanában burleszk-filmekben láthatók, és jót lehet derülni rajtuk, ám itt eszébe jut az olvasónak, hogy ez a naszád vesztét is okozhatta volna (126–129. o.).

Trapp könyvéből világossá válik az is, hogy milyen nagy önfegyelmel rendelkezett. Ez nemcsak a naszádon mutatkozott meg – hiszen ha egy parancsnokon látszik, hogy zavarban van, vagy netán fél (pontosabban mondva: ijedt), akkor elveszett minden (vö.: 98–99. o.) –, hanem a különféle harcon kívüli megpróbáltatásokat is nyugodtan elviselte; melyek főleg a hátszágban vártak rá. Legyen szó akár a *Leon Gambetta* elsüllyesztése után hirtelen támadt (a mai sztárok körülrajongásához hasonló) népszerűségéről, akár a háború későbbi éveiben a hátszágban tapasztalt egyre romló körülményekről, vagy az „odabent” szertesztét keringő különböző hol igaz, hol nem igaz híresztelésekről. Esetenként pedig le kellett nyelnie a jóindulatúnak álcázott nagynémet gögőt is (például 42–43. o.).

A tengeralattjáró-parancsnokok nagy valószínűséggel sok mindent tisztábban láttak vagy legalábbis jobban tudtak következtetni a megismert tényekből, mint az átlagos tisztek és „unter uns” őszintébbek voltak. Egyikük ezt jegyezte meg egy beszélgetés során: „a legfőbb hadvezetés már nem bízik annyira a szárazföldi győzelemben. A tengeralattjáró-háború az utolsó reménységük.” (115. o.)

Közel kerül az olvasóhoz, amikor lelkiismereti problémát okoz neki, hogy az a (szinte naivul) lovagias haditengerész-felfogás, amelyben addig élt, hogyan változik meg és lesz egyre kegyetlenebbé a tengeren (például 37–38. o.). Ám idővel már nyugodt lélekkel hajózik francia zászló alatt (100–102. o.).

Később nehézséget jelentett az is, hogy „az emberek elkezdtek már a repülősohkhöz átszivárogni, mert ott jobb soruk van” (181. o.). Ezzel Trapp többet nem foglalkozik, de magyar szempontból hozzá lehet tenni egy érdekes kiegészítést. Benkő Gyula, az U-5

Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett altisztje is átment pilótának, ám 1918 júniusában, mintegy két hónappal kisfia születése előtt egy Velence elleni bevetés során hősi halált halt. Így későbbi kiváló színművésznünk apátlan hadiárvaként nőtt fel.

Van a könyvben néhány nagyon szívet melengető részlet is. Ilyen például a fedélzetre kimerülten leszálló madarakról való gondoskodás (29. o.), vagy a hajótörött kismacska megmentése (161. o.). Ezeket nem csodálkoztam, mert az ilyen cselekedetek nem álltak messze a cs. és kir. haditengerészet szellemiségétől. Hiszen a száz évvel ezelőtt oly népszerű tengerészeti író, Gáspár Ferenc volt fregattorvos első megjelent írása is egy postagalamb megmentéséről szól.

A könyvben lévő képek, feltehetően mind az eredeti kiadás képei, mind hitelesek; s a kiadó még arra is ügyelt, hogy a címlapkép is az legyen. Ám található a könyvben néhány olyan hiba, amelyeket feltétlenül meg kell említeni.

Ilyen például a cím magyar változata. Tisztelegni az ember szokott, a hajó (személyzete) tiszteletadást teljesít, melynek része a németül *Flaggensuß*-nak nevezett ágyúlövés, magyarul üdvölövés vagy díszlövés. Félrevezető az *Erinnerungen* kifejezés „történeteknek, történeteinek” való fordítása. Ezt általában emlékei, (vissza)emlékezései, kivételesen élményei szóval fordítják, mert ha valakinek a *történeteiről* hallunk, akkor azok hitelessége kétséges. Az általam említett megoldások – és a szótár csak ezeket adja meg rá – azt jelzik, hogy a szerző a legjobb tudása szerint emlékezik vissza az átélt eseményekre. Afelett, hogy a külső címlapon „osztrák–magyar” szerepel *österreichischen* helyett (a belső címlapon már jól van) még szemet lehet hunyni, hiszen jogilag az volt – csak hogy ilyen *nemzetiség* (éppúgy, mint csehszlovák, jugoszláv vagy szovjet) nincs és nem is volt. Trapp pedig azt akarta jelezni, hogy ő a Monarchián belül osztráknak tartotta magát.

Krámli Mihály lektorálta és lelkiismeretesen végigjegyzetelte a könyvet, hogy a mai olvasó is megérthesse. Ám maradt benne két olyan hiba, melyek magyarázatra szorulnak. A haditengerészetnél sehol a világon soha nem volt „hadosztály” (korabeli elnevezéssel *Truppendivision*), ám volt (és van) *hajóosztály* (németül *Schiffsdivision*) mely, ha nagy egységekből (csatahajó, cirkáló) áll, valóban egyenértékűnek számíthat a hadosztállal. De nem azonos. (Mindkét magasabb egység rövid német neve *Division*, ez okozhatta a hibát.) A *Tapferkeitsmedaille* elnevezése pedig 1789-es megalapítása óta *Vitézségi Érem* volt. (Bátorsági Érem csak az első világháború után volt Magyarországon, és nem hadi érdemekért adták.)

A kötetet az egyik unokának külön a magyar kiadáshoz írott előszava és Máthé Áron szerkesztői utószava teszi teljessé, melyekből információkat kapunk a család magyar vonatkozású kötődéseiről is.

Trapp személyében egy nagyon rokonszenves, az olvasóhoz is közel kerülő embert ismerhetünk meg. Azt a fajta parancsnokot, akiről minden háború után azt mondják, hogy „ilyenből kellett volna több”. Aki mindent megtesz az embereiért, s ezért azok, ha kell, néha a szó szoros értelmében is tűzbe mennek érte. Ugyanakkor felettesei időnként fejfájást kapnak tőle, mert nemegyszer felülírja a szabályzatokat, esetenként olyan válaszokat ad nekik, amikhez nem szoktak hozzá, és ha úgy látja célszerűnek, a szolgálati utat is megkerüli, hogy a bürokrácia ellenére is eredményes tudjon lenni. (Bár utána a többség előtt magyarázkodnia kell.) Aki végigharcolta – nemegyszer lehetetlen körülmények között – a háborút, becsülettel kitarzott az utolsó tiszteletadásig. Aki igazán méltó arra, hogy személyét ne csak egy hollywoodi film ismertesse meg velünk. Bő hatvan